

SOĞUK SAVAŞIN İLK YILLARINDA TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE EKONOMİK YARDIMLARIN ETKİSİ

Coşkun TOPAL¹

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında değişen uluslararası yapının Türkiye-ABD arasındaki ekonomik ilişkilere etkisi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda tarihi bir analiz yapılmış, tarihi veriler yerinde kullanılarak bir çözümlemeye gidilmiştir. Aynı zamanda ikili ilişkiler tarihi süreci ile birlikte uluslararası ilişkiler bağlamında ele alınmıştır. Bu çalışmada sonuç olarak, Soğuk Savaşın ilk yıllarında Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımlar bağlamında ABD ve Türkiye ilişkileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-ABD, Soğuk Savaş, Ekonomik Yardım

IMPACT OF ECONOMIC AIDS OVER USA-TURKEY RELATIONSHIPS IN THE BEGINNINGS OF COLD WAR ERA

ABSTRACT

The subject of this research is the impact of economic aids over USA-Turkey relationships in the beginnings of Cold War Era. In this regard, not only a historical analysis is performed by using historical datas, but also bilateral relations are analyzed from the perspective of international relations realm. Consequently in this study, it will be evaluated USA and Turkey relations in terms of the economic aids - Truman Doctrine and Marshall Plan-in the early era of Cold-War.

Keywords: Turkey-USA, Cold War, Economic Aid

¹ Karadeniz Technical University-Faculty of Economics and Administrative Sciences Faculty-Department of International Relations- coskuntopal@gmail.com.

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrası süreçte uluslararası politikanın yapısında önemli değişiklikler olmuştur.² İki savaş arası döneme ve daha öncesine bakacak olursak İngiltere ve Fransa iki büyük güç olarak uluslararası politikaya yön veriyordu. Fakat II. Dünya Savaşı ile birlikte bu yapı değişmiş ve bu devletlerin yerini “süper güç” olarak adlandırılan iki yeni devlet ABD ve SSCB almıştır. Savaşın Avrupa’da yarattığı yıkım, İtalya ve Almanya gibi devletlerin bu sistemden uzun bir süre tecrit edilmesi ve Fransa ile İngiltere’nin eski gücünden yoksun olması bu iki devletin süper güç olmalarında önemli faktörlerdir.

1. II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri

A. II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye

Türkiye II. Dünya Savaşı’na katılmamasına rağmen savaştan en çok etkilenen ülkelerden biridir. Ekonomik ve siyasi açıdan savaşın etkilerini görmek mümkündür. Türkiye ekonomisi iki önemli sorunla karşı karşıyaydı. Bir yandan savaş sırasında yükselen gıda maddeleri ve hammadde fiyatları yavaş yavaş normalde döndüğünden bunları ihraç eden Türkiye’nin gelirlerinde bir azalma söz konusu olurken; diğer yandan da Sovyet tehdidi nedeniyle ordusunu terhis edememesi büyük bir ekonomik yük getiriyordu.³

Savaş süresi boyunca Türkiye jeopolitik konumu yüzünden gerek Müttefikler tarafından gerekse Mihver devletleri tarafından kendi yanlarında savaşa sokulmak istenmiştir. Türkiye’nin stratejisi ise savaş dışında kalıp daha önce yaşanan sıkıntıların tekrardan yaşanmamasının önüne geçmektir. Fakat Türkiye’nin II. Dünya Savaşı boyunca iki önemli tehdit algılaması vardı. Birincisi büyük devletlerin aralarındaki müzakerelerden dışlanmak ve ani bir işgal sonucunda cumhuriyetin mirasına sahip çıkamamaktır. İkincisi, savaş sonrası kurulacak statükonun dışında kalmayacak şekilde ilişkilerin kesilmemesini sağlamaktır.

Türkiye Potsdam Konferansı’nda Sovyetlerin tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.⁴ 1925 yılında yapılan dostluk anlaşmasının uzatılmaması ve Sovyetlerin isteklerini açık açık belirtmesi ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Türkiye’nin savaş dönemi boyunca tarafsızlığı, müttefiklerden yana olan bir bağımsızlıktır. Savaş sonrası ortamda Sovyet Rusya tehdidi ile yalnız kalmak yerine Türkiye, Batı’yı seçmiştir. Hatta Birleşmiş Milletlere üye olabilmek için Almanya ve Japonya’ya bile savaş ilan etmiştir. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler’in üyelerinden biri olan Türkiye, Batı ile ilişkilerinde önemli bir adım atmıştır.

² Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 419.

³ Haydar Çakmak, Türk Dış Politikası, 1919-2008, Platin Yay. Ankara 2008, s. S. 398.

⁴ Cumhuriyet, Türkiye’nin Savaş Dışı Kalma Çabaları ve Müttefiklerin Tutumu, (Ed): Haydar Çakmak, Türk Dış Politikası, Platin Yayınları, Ankara, s. 357 358.

Batı ile bu yakınlaşmalar neticelerini iç politikada da göstermiştir. Tek partili yaşam 1945'te Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasıyla sona ermiştir. 1946 yılında ise Demokrat Parti kurulmuş ve ilk çok partili seçimler gerçekleşmiştir. 1950 yılına gelindiğinde ise 30 yıla yaklaşan Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı yerini Demokrat Parti'ye bırakmıştır.⁵ Bu seçimlerle Türkiye artık yeni bir döneme daha girmektedir.

Savaşın, Türkiye üzerinde ortaya çıkardığı önemli neticelerden biri de ekonomik sıkıntılardır. Savaş döneminde iki milyonun üzerinde kişi silah altına alınmıştır. Bu süre boyunca tarım gelirleri her geçen yıl daha da azalmıştır. Bunun ekonomi üzerindeki etkisi ise daha vahimdir. Ülke belki o dönemde sürekli dış ticaret fazlası vermişti, fakat ihracat oranları sürekli düşüş eğilimindeydi. Dış ticaret fazlası oluşmasının temel sebebi: savaş sırasında ithalat sıkıntısının yaşanmasıydı. Savaşan ülkelerden elde edilmekte olan ithal maddelerinin çoğunun gönderilmemesi durumu oluşmuştur. Bu dönem içerisinde milli gelir sürekli eksilerde seyretmiştir. Türkiye Savaş boyunca küçülen bir ülke haline gelmiştir. 1942 yılında hükümetin çıkardığı "Varlık vergisi" ise bu dönemde milli gelirin %5 civarında artmasına sebep olmuştur. Fakat ertesi yıl yine milli gelir rakamları bize ülkenin küçülmeye devam ettiğini göstermiştir. Ülkede yaşanan bu sıkıntılar neticesinde "karne" uygulaması başlamıştır. Bir dönem boyunca ekmek ve diğer gıda malzemeleri karne ile elde edilmiştir.

Savaş sonrasındaki durumda ise değişen tek şey milli gelirin artış seyrini yakalamasıdır. Ülke yine ekonomik sıkıntılar çekmekteydi. Bütçenin %40 ila %60 arasındaki bölümünü askeri masraflara harcamıştır.⁶ Batı'nın, Sovyet Rusya'nın yayılcı politikasına karşı gönderdiği yardımlar büyük oranda askeri masraflara gitmekteydi. Türkiye savaşı yaşamamış olmasına rağmen, savaşın etkilerini çoğu ülkedekinden daha fazla yaşamıştır.

B. II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-Amerikan İlişkileri

Türk-Amerikan ilişkilerinin kısa bir tarihine bakıldığında ilk ilişkilerin ticaret ile başladığını görmekteyiz. I. Dünya Savaşı'na kadar ilişkiler normal seyrinde devam ederken, Osmanlı Devleti'nin, Almanya'nın yanında savaşa girmesi ve bunun aksine ABD'nin de İngiltere tarafında savaşa girmesiyle ilişkiler kesilmişti. Savaş sonunda ise ABD barış görüşmelerine katılmamasına rağmen 1924'te imzalanan bir anlaşmayla Türkiye'yi resmen tanımıştır. İlişkiler ise imzalan bu anlaşmanın ardından 1927 yılında tekrar başlamıştır. ABD kamuoyunun Ermeni olayları sebebiyle Türkiye'ye bakış açısı olumsuz olmasına rağmen imzalan iki ticaret anlaşmasıyla ticari ilişkiler devam etmiştir.⁷ Türkiye Amerika'daki bu kamuoyu algısını değiştirmek amacıyla savaş sonrasında bir

⁵ Baskın Oran, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar , I. Cilt, İletişim yayınları, ist.2006, s. 492-493.

⁶ BCA, 60.373.3. s.3.

⁷ Ramazan Gözen, ABD ile İlişkiler, (Ed): Haydar Çakmak, Türk Dış Politikası, Platin Yayınları, Ankara, 2008 s. 379.

"Haberler Bürosu" kurma kararı almıştır. Bu büronun temel amacı ABD'de az tanınmış Türkiye'yi tanıtır ve sevdirmektir. Diğer önemli amaç ise yabancı tahriklerle ve bilhassa Ermeniler tarafından Türkiye aleyhine yapılan propaganda çalışmalarını engellemektir.⁸ Fakat Türk-ABD ilişkilerinin dönüm noktası Japonya'nın 7 Aralık 1941 yılında Pearl Harbour saldırısı olarak görülebilir. Bu saldırı sonrası ABD İngiltere'nin yanında savaşa katılarak Monroe Doktrini'ninden tamamen vazgeçmiştir ve iki devlet arasındaki siyasi ilişkiler için zemin hazırlanmıştır.

Savaş sırasında iki ülke arasındaki en somut gelişme ise ABD'nin İngiltere yandaşlarına "Ödünç Verme ve Kiralama" kanunu ile yaptığı yardımlardır. Bu kanunla beraber ABD, İngiltere başta olmak üzere çoğu ülkeye 50 milyar dolar değerinde askeri malzeme yardımı yapmıştır. Tarafsız ülke olmasına rağmen Türkiye de bu yardımdan yararlanarak 95 milyon dolarlık bir askeri yardım elde etmiştir. Yapılmakta olan yardımlar bazı zamanlarda kesilmesine rağmen İngiltere aracılığı ile devam etmiştir.

Savaşın sonuna gelindikçe ortaya çıkmaya başlayan yeni dünya düzeni Türkiye'yi Almanya'dan uzaklaştırıp Batı'ya yakınlaştırmıştır.⁹ Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalan Türkiye, güvenliğini korumak için ABD'ye yönelmiştir. ABD de aynı zamanda Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile ilgilenmeye başlamıştır.¹⁰ Bu doğrultuda Osmanlı Devleti zamanından itibaren başlayan denge siyasetinin izleri II. Dünya Savaşı ve sonrasında da devam etmiştir. Bir dönem Rusya tehlikesine karşı İngiltere denge unsuru olarak kullanılmıştır. II. Abdülhamit döneminde ise İngiltere'nin Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçmesi üzerine bu sefer Almanya denge unsuru olarak kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı sonuna gelindiğinde ise ortaya çıkan bir Sovyet Rusya tehdidi vardı. Türkiye bu kez de kendi güvenliğini ve bağımsızlığını korumak amacıyla Batı'ya özellikle de ABD'ye yönelmiştir. Aslında Türkiye'yi ABD'ye yakınlaştıran tek neden güvenliğini sağlamak değildir. Bunun yanında ekonomik kalkınma, askeri modernizasyon ve modernleşme gibi gerekçeleri de dikkate almak gerekir. Savaş dönemi ve sonrasında Türkiye'nin ABD'ye karşı sempatisi çok yüksekti. Birleşmiş Milletler'e kurucu üye olmak ABD'nin öncülük ettiği örgütün içinde olmak demektir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de savaş sonrasında durumun ABD'nin lehine devam edeceği düşüncesiyle ABD lehine çoktan eğilim göstermeye başlamıştı.¹¹ Bunun yanı sıra, Türkiye zaten savaş sırasında ABD'den yardım almaktaydı. Savaş sonrasında da bu yardımların daha güçlü bir şekilde devam edeceğini düşünmüştür. Yaşanan bu gelişmeler her geçen gün Türkiye'yi Batıya daha fazla itmiştir.

ABD için Türkiye'nin Sovyetlerin uydusuna girmemesi önemliydi. Fakat ABD savaş sonunda açık bir şekilde Türkiye'yi desteklemedi. Hatta Potsdam Konferansı'nda Sovyet

⁸ BCA, 84. 564.2.

⁹ Haydar Çakmak, Türk Dış Politikası (1919-2008), Ankara 2008, s. 382.

¹⁰ Bülent Akkaya, "Türkiye'nin NATO üyeliği ve Kore Savaşı", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 28, Ocak-Şubat 2013, s.2-6

¹¹ Haydar Çakmak, a.g.e., s. 382.

Rusya'nın Türkiye'den, boğazlar ve Doğu Anadolu'daki taleplerine karşılık ABD konu hakkında net bir tepki göstermemiştir. Fakat Sovyet'lerin yardımlarıyla İran'da Muhtar Azerbaycan Cumhuriyeti ve Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulması ABD'nin Türkiye'ye boğazlar konusunda tam destek vermesi kararını netleştirdi.¹² ABD'nin Türkiye'yi açık şekilde desteklememesinin sebebi Sovyetleri karşısına almak istememesiydi. Amacı kuracağı yenedünya düzenine Sovyetleri de ticari ve siyasi olarak üye yapmaktı. Bu yüzden Stalin'in Yalta ve Potsdam konferanslarında revizyonist politikalarına karşılık verilmemiştir. Potsdam sonrası Sovyet Rusya ile çıkar ayrılığı iyice belirginleşen ABD, yapılan girişimleri Avrupa'ya ilerleme projesi olarak değerlendirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonrası ABD önemli bir adım atarak Türkiye'yi kendi yanına çekme harekâtını başlatacaktır.¹³

ABD'nin başlattığı politika ilk uygulama alanını 1946 yılında bulmuştur. 5 Nisan 1946'da Türk Büyükelçi Ahmet Ertegün'ün na'sının ABD'nin önemli zırlılarından Missouri ile Türkiye'ye göndermesi ilişkilerin ilerleyişi açısından önemli bir adımdır. Missouri zırlısının İstanbul'a geldiği gün ABD Başkanı Truman yaptığı açıklamalarda boğazlar konusunun ABD için önemli bir konu olduğunu ve boğazlar üzerindeki taleplerin kabul edilemeyeceğini bildirmiştir. Keza bu açıklamalar ABD'nin Soğuk Savaş jeopolitik yaklaşımlarının önemli açıklamaları ve temel direklerini oluşturmuştur.¹⁴ Missouri ziyaretini izleyen günlerde Türk-ABD ilişkilerinin daha da sıcak bir döneme girmesini sağlayan gelişmelerden biri de 7 Mayıs 1946'da yapılan bir anlaşmayla ABD'nin, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sırasında "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası" yoluyla aldığı borçların tamamını silmesiydi. Böylece ABD Türkiye'nin sırtından önemli bir yükü kaldırmış oluyordu.¹⁵ Fakat bu dönemde Sovyetlerin Doğu Avrupa'da yeni hükümetler yardımıyla sosyalist düzenler kurmaya başlaması ilişkilerin askeri boyutunu ve daha sonra da mali boyutunu ortaya çıkaracaktır. Truman Doktrini ile başlayacak olan ilişkiler, Marshall Planı'nın ortaya çıkmasıyla devam edecek ve NATO'nun kurulmasıyla da en üst seviyeye çıkacaktır.

Truman Doktrini: Sovyet Rusya'nın İran ve Doğu Avrupa üzerine yayılması, Türkiye ve Yunanistan'ı korkuya sevk etmiştir. İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'ndan bitkin çıkması üzerine Türkiye ve Yunanistan'a yardım etmekte zorlanmaktaydı. 21 Şubat 1947'de yaptığı açıklama ile Türkiye ve Yunanistan'a yardım etme gücünün kalmadığını, ABD'den bu iki ülkenin ihtiyacını karşılama yükümlülüğünü devralmasını istemiştir.¹⁶ Bunun üzerine 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Harry Truman Kongre'de, "Truman Doktrini" olarak adlandırılacak konuşmayı yapmıştır. Truman yaptığı konuşmada,

¹² Baskın Oarn, a.g.e., s. 522-523.

¹³ Baskın Oran, a.g.e., s. 524.

¹⁴ Ayşe Ömür Atmaca, "Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri", Ortadoğu Etütleri, III/1, Temmuz 2011, s.159-163.

¹⁵ Baskın Oran, a.g.e., s. 525.

¹⁶ Haydar Çakmak, a.g.e, s. 384.

Yunanistan'ın özgür bir ülke olarak kalabilmesi için acil yardım başvurusu yaptığını, Yunanistan'daki iç savaş ortamının Batı'ya zarar verdiğini belirterek yardımın gerekli olduğunu söylemiştir.¹⁷ Yunanistan konuşması ardından Truman, Türkiye'nin ABD için taşıdığı öneme değinerek istikrarlı bir Türkiye'nin Yunanistan'ın geleceğinden daha az önem taşımadığını belirtmiştir.

Yunanistan ve Türkiye'nin Batı için önemini açıklayan Truman Kongre'den 3 istekte bulunmuştur:

1. Yunanistan ve Türkiye'ye, 30 Haziran 1948'de sona erecek, bir dönem için toplam 400 milyon dolarlık yardımda bulunulması. Bu miktardan Yunanistan ayrılacak payın 350 milyon doları geçmemesi.
2. Yunanistan ve Türkiye'de bulunan Amerikan sivil ve askeri personeline, bu iki ülkenin talep etmesi durumunda yeniden inşa faaliyetlerinde, verilecek mali ve aynı yardımın kullanımının denetlenmesinde ve bu ülkelerin personelinin eğitiminde görevlendirilmeleri için yetki belgesi.
3. İhtiyaç duyulan malzemenin en hızlı ve etkin bir biçimde ulaştırılmasını sağlayacak gerekli düzenlemelerin yapılması için gerekli yetkinin verilmesi.¹⁸

Truman'ın bu istekleri Senato ve Kongre'den geçerek "Kamu Yasası 75" adlı kanunla yasalastı. Bu doktrin uluslararası sistem açısından çok büyük öneme sahiptir. Öncelikle bu belge "Soğuk Savaş"ın resmi belgesi niteliğine sahiptir. Bu doktrinle birlikte artık ABD Sovyet Rusya'yı karşısına aldığı remi belgeyle gösteriyordu. ABD aslında savaş sonrası mevcut durumun devamı için çabalamıştır. Sovyetler karşısında da kendisine bu doğrultuda çok yönlü bir strateji belirlemiştir.¹⁹ Birleşmiş Milletlerin kurulması ardından GATT ve dünya bankasının kurulmasıyla liberal bir dünya düzeni yaratmak istemiş ve bu sisteme Sovyetleri de dahil etmek istemiştir. Fakat Sovyetler Yalta Konferansı'nda yapılan anlaşmaya aykırı hareket ederek Avrupa'nın doğusunda sosyalist cumhuriyetlerin kurulmasına yardım etmiştir. ABD artık yeni dünya düzeninin içinde Sovyetlerin olmayacağını anlamıştır. Bu belge ile artık Sovyet Rusya'ya karşı dış politika süreci başlamıştır. Bu sürecin adı ise Soğuk Savaş'tır.

Bu belgenin diğer önemli noktalarından biri de; ABD'nin uzun yıllar izlediği "Yalnızcılık" politikasından artık vazgeçilmekteydi. Geleneksel Amerikan dış politikasındaki radikal değişimin başlangıcını Truman Doktrini olmuştur. Yalnızcılık politikasının yerini ise günümüzde de devam etmekte olan "Globalizm" almıştır.

¹⁷ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 153-157.

¹⁸ Baskın Oran, a.g.e., s. 529.

¹⁹ Mahir Küçükvatan, "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı", *ÇTTAD*, X/23, Güz 2011, s.92-97

Diğer önemli nokta ise Türkiye-ABD ilişkisi ile ilgilidir. Savaş sonrasında Türkiye'nin en büyük korkularından biri Sovyet Rusya'ydı. Bu belge ile birlikte İngiltere'nin yerini ABD almaktaydı. Truman Doktrini Türkiye'ye ABD yardımını ve desteğini garanti etmekteydi.²⁰ Fakat belgede yer alan maddelerden bazılarında ise elde edilen yardımın ABD kontrolünde idare edilecek olması doktrinin Türkiye açısından istenmeyen tarafıydı. Nihayetinde bu bloklaşmada bir taraf alınması bu tarz ülkeler için elzem bir durum oluşturmuştu.²¹

Truman Doktrini ile birlikte bir süreç başlamıştır. Bu doktrini daha sonra Marshall planı ve ardından NATO izlemiştir. Geline süreçte doktrinle kurulan ortaklık günümüzde de halen devam etmektedir. İlişkilerde zaman zaman sorunlar yaşansa da ikili ilişkiler stratejik ortaklık düzeyinde devam etmektedir.

Marshall Planı: II. Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük yıkımdan etkilenen Avrupalı devletler siyasi ve ekonomik olarak güçlerini kaybetmişler, gücünü kaybetmiş ülkelerde sosyalist akımların güç kazanması ABD'yi endişelendirmiştir. Bu durum ABD'yi Avrupa'ya yardım etmeye zorluyordu. Sovyetler zayıf ülkeleri kullanarak bu ülkelere sosyalist rejimi getiriyordu. Komünistler fakirliği bir araç olarak kullanmaktaydı. ABD bu durumu tersine çevirmek için Avrupa'nın ekonomik yönden canlanmasını istemiştir. 1947 yılında ABD Dışişleri Bakanı George Marshall yaptığı konuşmada planı ilk kez açıklamıştır. Avrupa'nın ekonomik yönden çökmüş vaziyette olması ABD ekonomisine de ters düşmekteydi. ABD'nin sahip olduğu sanayi fazlasını Avrupa pazarında tüketmesi gerekiyordu. ABD bu yardımla hem Avrupa ülkelerini ayağa kaldıracak hem de verilen yardımlarla sanayi fazlası ürünlerini bu ülkelere satarak iki açıdan da kazançlı çıkmak istemiştir.²² Aynı zamanda Avrupa'nın ortak hareket etmesi gerekliliği yönünde de açıklamalarda bulunmuştur.²³

Bu planın Türkiye açısından uygulanması noktasında bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Amerikalı teknik uzmanların yaptığı araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin bu yardım kapsamına alınması istenmiyordu. Türkiye'nin elinde hâlihazırda bir altın ve döviz stoku vardı. Fakat Türkiye bu stoku Rusya tehdidine karşı muhafaza etmekteydi. Uzmanların bu düşüncesi Türk kamuoyunda şaşkınlıkla karşılanmıştır. Vatandaşlar Türkiye'yi ekonomik açıdan yalnız bırakan ABD'nin yakında siyasi açıdan da yalnız bırakacağını düşünmeye başlamıştır. ABD Türkiye'nin bu plan kapsamına dâhil edilmesi konusunda bazı şartlar öne sürmüştür. Türkiye kendisine sunulan şartları kabul etmiştir. Bu

²⁰ Ramazan Gözen, Truman Doktrini, (Ed): Haydar Çakmak, Türk Dış Politikası, Platin Yayınları, Ankara, 2008, s. 388.

²¹ Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri, (çev. Birtane Karanakçı), İş Bankası Yayınları, İstanbul 1989, s.430-439

²² Elif hatun Kılıçbeyli, Marshall Planı, (Ed): Haydar Çakmak, Türk Dış Politikası, Platin Yayınları, Ankara, 2008, s. 501-502.

²³ Yavuz Güler, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950)", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, V/2, 2004, s.215-222.

anlaşmayla birlikte üretim artışı tarım aletlerinin modernizasyonu ve ulusal tarım sisteminin yenilenmesi için kullanılmalıydı. ABD'nin bu yardımları verirken ki amaçlarından en önemlisi ise Avrupa ve Türkiye'yi bir hammadde deposuna çevirip kendi sanayi mallarını bu bölgede satmaktır. Bu amaç kapsamında verilen yardım tarım için kullanıldı. Hatta Demokrat Parti döneminde ise traktör de tarım sistemine yerleşmiştir.

Marshall Planı kapsamında gelen yardımlar diğer ülkelerin elde ettiği yardımlar ile karşılaştırıldığında daha az olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yapılan yardımlar da azalarak devam etmiştir. Dışişlerinin ABD'ye yolladığı bildiriye, yapılan yardımların yarısının askeri harcamalara harcandığı, bu sebeple yapılan yardımların artırılması istenmiştir. Askeri harcamalar dışında kalan paranın kalkınma için yeterli olmadığı da belirtilmiştir. Yollanan bildiriye dikkat çeken önemli unsurlardan biri ise; istenen yardımın bütçe açıklarının kapatılmasında kullanılmayıp güvenliği sağlamak amacıyla daha fazla askeri harcama olarak kullanılması konusunda ABD'ye güvence verilmesidir.²⁴ Türkiye aldığı bu yardımları en etkili şekilde kullanmasına rağmen dönemin iç ve dış dinamikleri sebebiyle yatırımlarını büyük oranda askeri harcamalara yapmaktaydı. Bu durum ülke ekonomisinin de yavaş yavaş bozulmasına sebep olmuştur. Alınan yardımlar ise ABD'nin isteğine göre tarımda, kalkınmada ve askeri harcamalarda kullanılmıştır. Bu yardımlarla birlikte makineli tarıma geçilmiş ve daha fazla, verimli ürün elde edilmiştir. Fakat yüksek askeri harcamalar yatırımların verimliliğini azaltmaktaydı.

Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi: Türkiye, ABD öncülüğünde 1949 yılında kurulan NATO'ya birçok nedenle ilgi duymaya başlamıştır. Türkiye'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı doğrultusunda ABD ile ilişkilerini geliştirmesine rağmen Sovyet Rusya konusunda halen şüpheleri mevcuttur. Türkiye NATO'ya girerek hem yalnız kalmaktan kurtulacak hem de ülke toprakları NATO tarafından korunabilecekti. Türkiye bu doğrultuda BM ideallerine de bağlı bir politika izleyeceğini sıklıkla vurgulamıştır.²⁵ Bunun yanında ordu daha da modern hale getirilecekti. ABD'den elde edilen yardımlarında kesilme ihtimali ülkeyi endişeye sevk etmekteydi. Bu sebeple dış politikasının ilk maddesi NATO'ya giriş olarak benimsenmiştir.²⁶

Türkiye CHP iktidarı zamanında NATO'ya ilk üyelik başvurusunu yapmış fakat kabul edilmemiştir. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti için de temel dış politika önceliği NATO'ya girmektir. Bu dönemde Kore Savaşı Türkiye'nin NATO'ya girişini kolaylaştırmıştır. Kore'de meydana gelen iç savaş neticesinde Birleşmiş Milletler bu bölgeye asker yollama kararı almıştır. Dönemin başbakanı Adnan Menderes ise meclise danışmadan Kore'ye 4500 asker yollamıştır. Fakat bu karara hem muhalefetten hem de kamuoyundan büyük tepkiler yağmıştı. Muhalefet kesinlikle asker yollanmasına karşı

²⁴ BCA, 60.373.3.

²⁵ Ahmet Emin Yaman, "Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 37-38, Mayıs-Kasım 2005, s.230-235

²⁶ Baskın Oran, a.g.e., s. 538-542.

değildi. Ortaya çıkan sorunlar bu yetkinin TBMM'ye ve muhalefet partisine sorulmadan verilmesinden kaynaklanmaktaydı.

Türkiye NATO'ya yolladığı asker sayısını bir süre sonra artırmıştır. Türk askeri Kore'de önemli işler başarmıştır. Kore Savaşı'nda Türk askerlerinin başarılı olması neticesinde Türkiye NATO'ya tekrardan başvuru yapmıştır. Türkiye'nin bu ısrarına rağmen NATO içerisinde bazı küçük ülkeler ve İngiltere bu girişe karşı çıkmaktaydı. Küçük ülkeler Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle kendilerine ayrılan yardımın daha da azalacağını düşünmüşlerdi. İngiltere ise bu konuda farklı düşünceye sahiptir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da fazla barınamayacağını anlayan İngiltere, bu bölgeden elde ettiği imtiyazları bırakmadan çekilme peşindeydi. Bunun için de Ortadoğu Komutanlığı adı altında bir yapı oluşturmak istiyordu. Bu proje çerçevesinde Mısır'da bir üs kurulması düşünülüyordu. Bu üsle birlikte İngiltere bölgedeki çıkarlarını korurken Süveyş Kanalı'nın denetimini elinde bulunduracaktı.²⁷ İngiltere bu projeye Türkiye'yi de dâhil etmek istiyordu. Çünkü Müslüman bir ülkede kurulması amaçlanan bu projenin bir Hıristiyan projesi olarak algılanması muhtemeldi. Türkiye bu projeye dâhil edilerek bu düşünce ortadan kaldırılacak aynı zamanda tepkilerde en aza indirilmiş olacaktı. Bunun yanında Mısır'ın bu durumu reddetmesiyle bu proje ortaya çıkmadan son bulmuştur. Aynı zamanda Amerikan Dış Politika Kurumu tarafından yayınlanan bir makalede Türkiye'nin NATO'ya girebilecek altyapısı olmadığı ve halkın geri kalmış cahil olduğu belirtilmiştir.²⁸ Fakat Sovyet tehlikesi sebebiyle ABD Türkiye'ye yapılacak bir saldırının Batı için sonuçlarının ağır olacağını düşünmüştür. Ayrıca Kore'deki Türk askerlerinin başarıları da Türkiye'nin üyeliği konusundaki algıları değiştirmiştir. Türkiye'nin yaptığı başvuru kabul edilerek 18 Şubat 1952'de NATO'ya üye olmuştur.

Amerikan Askeri ve Mali Yardımları: Amerikan yardımlarının nedenlerine bakıldığında ortaya bazı önemli unsurlar çıkmaktadır. İlk neden Sovyetlerin saldırısı karşısında Türkiye'nin zarar görmesini engellemektir. NATO ittifakının en zayıf ülkelerinden biri olan Türkiye'nin böyle bir saldırı sonrasında büyük zarar görmesi muhtemeldi. Saldırı sırasında gelebilecek ABD yardımı geç kalmış olabileceğinden Sovyetler istediklerine ulaşmış olabilirdi. Bu sebeple Türk ordusunun güçlendirilmesi bu savunmaya önemli katkı sağlayacaktı. İkinci önemli neden ise; ABD Türkiye'de var olan üslerini koruma amacıyla yardımlarını sürdürmüştür. Son olarak Türkiye'nin 1950'li yıllardan sonra ortaya çıkan "Bağlantısızlık Bloku" gibi hareketler içerisinde yer almasını engellemektir. Bu durum ABD'nin çıkarlarıyla örtüşmeyeceğinden yapılan askeri ve mali yardımlarla Türkiye, NATO içerisinde tutulmak istenmiştir. Nitekim dönemin Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün, ABD yardımlarına ilişkin TBMM'de verdiği bilgilere göre

²⁷http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=229:239&v_meclis=1&v_donem=9&v_yasa_ma_yili=&v_cilt=11&v_birlesim=019.

²⁸ BCA, 102.636.2.

1951 yılında Türkiye'nin ABD'den aldığı yardım miktarı yaklaşık 1 Milyar 176 Milyon Türk Lirasına ulaşmaktaydı.²⁹

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'de yapılan askeri ve mali yardımlar Sovyet tehlikesi neticesinde olumlu karşılanmıştır. Fakat yapılan yardımların çoğu ABD'li uzmanların yönlendirdiği alanlara kullanılması istenmişti. Yapılan yardımlar ithalatın finansmanında kullanılmıştı. Bu yardımlarla ABD'den traktör ve tarım araçları ve yol yapım aletleri alınmıştı. Bu sebeple alınan yardımların ne kadar verimli olduğu konusu tartışmalıdır. Nitekim Türkiye'de ABD yardımları sonrasında dış ticaret açığı ve uzun yıllar devam eden bir hayat pahalılığı yaşanmıştır. Bununla birlikte yapılan yardımlar, II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye ve ABD ilişkilerinde en önemli konulardan biri olmuştur.

KAYNAKÇA

BCA-Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Tutanakları, 9. Dönem 11. Cilt 19. Birleşim, s. 226-239. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tdv2.sayfa_getir?sayfa=232:239&vmeclis=1&v_donem=9&v_yasama_yili=&v_cilt=11&v_birlesim=019.

Akkaya Bülent, "Türkiye'nin NATO üyeliği ve Kore Savaşı", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 28, Ocak-Şubat 2013

Armaoğlu Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005

Armaoğlu Fahir, Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991

Atmaca Ayşe Ömür, "Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri", Ortadoğu Etütleri, III/1, Temmuz 2011

Ertem Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, XII/21, Haziran 2009

Gözen Ramazan, ABD ile İlişkiler, (Ed): Haydar Çakmak, Türk Dış Politikası, Platin Yayınları, Ankara, 2008

Güler Yavuz, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950)", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, V/2, 2004

Kennedy Paul, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri, (çev. Birtane Karanakçı), İş Bankası Yayınları, İstanbul 1989

²⁹http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tdv2.sayfa_getir?sayfa=232:239&v_meclis=1&v_donem=9&v_yasama_yili=&v_cilt=11&v_birlesim=019.

- Kılıçbeyli Elif Hatun, Marshall Planı, (Ed): Haydar Çakmak, Türk Dış Politikası, Platin Yayınları, Ankara, 2008
- Küçükvatan Mahir, “Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı”, ÇTTAD, X/23, Güz 2011
- Mumcu Cumhur, Türkiye'nin Savaş Dışı Kalma Çabaları ve Müttefiklerin Tutumu, (Ed): Haydar Çakmak, Türk Dış Politikası, Platin Yayınları, Ankara
- Yaman Ahmet Emin, “Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 37-38, Mayıs-Kasım 2005.